

O poslovanju mljekara SR Hrvatske u 1987. godini (Running SRC Dairy Plants During 1987)

Matej MARKEŠ, dipl. inž., Zagreb

Stručni rad — Professional Paper
Prispjelo: 21. 10. 1988.

UDK: 637.1

1. Uvod

Kao temelj za izradu ovog pregleda poslovanja mljekara SR Hrvatske u godini 1987. poslužili su anketni podaci koje je Udruženje mljekarskih radnika prikupilo od 17 mljekarskih radnih organizacija.

U pregledu su iznijeti samo količinski i financijski pokazatelji o poslovanju mljekara SR Hrvatske u godini 1987., iako su mljekarski radnici bili vrlo aktivni i na brojnim drugim područjima, između ostalog:

- na području ONO i DSZ;
- u raznim sportovima;
- u društveno-političkim ustanovama na razini republike, općina i mjesnih zajednica;
- u brojnim drugim aktivnostima na području privrede, stručnog obrazovanja kadrova, unapređenju biljne i stočarske proizvodnje i drugdje.

2. Otkup mlijeka i mliječnih proizvoda

Opća privredna kretanja, posebno agrarna politika, imali su vidnog utjecaja na kretanja u govedarstvu, proizvodnji i prometu mlijeka u SR Hrvatskoj u 1987. godini.

2.1. Otkup mlijeka — količinski pokazatelji

Anketirane mljekarske radne organizacije u Hrvatskoj otkupile su 1987. godine 464.223 tisuće litara mlijeka, što je za oko 21 milijun litara, odnosno 4.3% manje nego prethodne, 1986. godine.

Otkup mlijeka od društvenog sektora — uključujući i unutrašnji promet između mljekara — čini približno četvrtinu ukupnog otkupa (26%), odnosno 120.834 tisuće litara.

Od individualnih proizvođača otkupljeno je 328.338 tisuća litara mlijeka, što je približno za 8%, odnosno za 29,36 milijuna litara manje nego prethodne, 1986. godine. Tako znatan pad otkupa mlijeka od privatnih domaćinstava ukazuje na opadanje zanimanja za proizvodnju mlijeka i nastavak je trenda kretanja iz prethodnih godina.

Iz uvoza potječe 15.051 tisuća litara mlijeka, odnosno 3,2% od ukupnog prometa. Veći dio uvezenog mlijeka preuzele su konzumne gradske mljekare, a manji dio preradbene, bilo za preradu, bilo za proizvodnju ultrapasteriziranog mlijeka (Varaždin, Karlovac).

U razdoblju od 1980. do 1987. godine u Hrvatskoj gotovo neprekidno opada otkup mlijeka od individualnih proizvođača, a raste otkup od društvenih pro-

izvođača i iz uvoza. Međutim, povećani otkup mlijeka od društvenih dobara, uključujući i povećani uvoz, nije mogao nadoknaditi znatno niži otkup od individualnih domaćinstava. Tokom minulih osam godina taj je otkup smanjen za 85 milijuna litara, uz visoku negativnu stopu kretanja (—2,90).

Sekcija za mljekarstvo Poslovne zajednice za stočarstvo SRH prikupila je podatke o količinama mlijeka na području SR Hrvatske koje su otkupile i neke druge RO.

Dodaju li se i te količine onima koje su otkupile po Udruženju anketirane mljekare s područja SR Hrvatske, proizlazi da je ovdje ukupan otkup iznosio: (tisuća litara)

Anketirane mljekare	418.438
5 RO s područja SRH	9.153
4 RO sa sjedištem izvan SRH	4.560
Ukupan otkup na području SRH	432.151
Otkup s područja drugih SR	30.734
Uvoz	15.051
Ukupno:	477.936

2.2. Vrijednost i otkupne cijene mlijeka

Vrijednost mlijeka koju su po Udruženju anketirane mljekare SRH (bez »Vindije«) isplatile dobavljačima mlijeka iznosila je u 1987. godini 68,2 milijarde dinara. Od toga je individualnim proizvođačima isplaćeno 46,4 milijarde, a za mlijeko iz uvoza plaćeno je 3,3 milijarde dinara. Ostalo je isplaćeno društvenim dobavljačima i mljekarama.

Prosječna ponderirana otkupna cijena u godini 1987. iznosila je 159,02 dinara po litri, a kretala se je u rasponu od 140,55 do 268,66 dinara za litru kod pojedinih mljekarskih radnih organizacija. Najpovoljnije otkupne cijene bile su od društvenih proizvođača u čijem su sastavu i mljekare (146,77 din/l). Ostalim društvenim proizvođačima mlijeko je bilo plaćeno po 168,74 din/l, dok je mlijeko od individualnih proizvođača otkupljeno po prosječnoj cijeni od 151,68 din/l.

Prosječna otkupna cijena mlijeka iz uvoza bila je 198,36 din/l, izuzevši Zagrebačku mljekaru, koja je uvezla mlijeko s povećanom suhom tvari uz cijenu od 625,16 din/l.

Treba istaći da su otkupne cijene mlijeka u toku godine nekoliko puta mijenjane, pa navedeni prosjeci ne odražavaju aktualne prilike u otkupu tokom 1987. godine.

Obračunamo li sve mlijeko otkupljeno na području SR Hrvatske, (432.151 tisuća litara) po prosječnoj cijeni od 159,02 din/l, proizlazi da su proizvođači mlijeka na području SR Hrvatske u 1987. godini primili za mlijeko 68,7 milijardi dinara.

2.3. Otkup mliječnih proizvoda

Mljekare SR Hrvatske su u toku 1987. godine otkupile i plasirale — uz vlastitu proizvodnju — još i 7.460 tona mliječnih proizvoda, nabavljenih

dijelom od domaćih proizvođača (2.310 t), a dijelom iz uvoza.

Ukupna vrijednost otkupljenih mliječnih proizvoda iznosi blizu 10 milijardi dinara (9.673.560 tisuća), od čega oko 58% otpada na uvoz, a ostalo na vrijednost otkupljenih mliječnih proizvoda iz domaće proizvodnje.

3. Proizvodnja mliječnih proizvoda

U razdoblju od 1980. do 1987. godine rasla je proizvodnja i potrošnja konzumnog mlijeka (za 11,9%) i fermentiranih mliječno-kiselih proizvoda (za 39,5%). Usprkos povremenim poremećajima u proizvodnji i plasmanu (cijene, ambalaža), očit je stalan rast proizvodnje ovih proizvoda, kojima je plasman osiguran na lokalnom i na turističkom tržištu.

Znatno je i porast proizvodnje svježih i mekih sireva te sireva s plemenitim plijesnima (povećana proizvodnja za 97%) i porast proizvodnje smrznutih mliječnih proizvoda (za 88,9%). Umjereni porast proizvodnje i plasmana konzumnog vrhnja (5,5%) i topljenih sireva (8,9%) također se uočava u tom razdoblju.

Za veliku grupu proizvoda proizvodnja u 1987. godini niža je nego u 1980. godini. Tu su, među važnijima maslac (—5,8%), polutvrđi i tvrdi sirevi (—17,9%) te mlijeko u prahu (—31,3%).

Smanjenje proizvodnje navedenih proizvoda znatno utječe na opskrbljenost tržišta. Da bi se ova nestašica barem malo ublažila — napose u turističkoj sezoni — pribjegava se uvozu. Opadanje proizvodnje navedenih grupa proizvoda uvjetovano je prije svega stagnacijom otkupa mlijeka, odnosno manjim količinama mlijeka raspoloživog za proizvodnju tih proizvoda. I prodajne cijene imale su odraza na asortiman proizvoda u pojedinim mljekarskim radnim organizacijama.

Proizvodnja slatkih mliječnih napitaka znatno je smanjena u promatranom razdoblju stoga što nije bila ni tehnološki ni komercijalno atraktivna.

U grupu tzv. »ostalih proizvoda« ubrajaju se uglavnom oni koji predstavljaju proširenje dosadašnjeg asortimana. To su: sirutka i drugi sušeni mliječni proizvodi, pudinzi, sirni emulgat i drugi. Proizvodnja tih proizvoda je u porastu, jer su oni našli svoje tržište, a omogućuju potpunije korištenje kapaciteta i poboljšanje ekonomske radnih organizacija.

U proizvodnji i prometu konzumnog mlijeka sve je veći udio ultrapasteriziranog mlijeka. U 1987. godini ono iznosi približno trećinu svih količina, odnosno više od polovice (54%) od količine posteriziranog mlijeka, koje se prodaje u plastičnim vrećicama.

3.2. Prodajne cijene mliječnih proizvoda

U toku 1987. godine prodajne cijene su se mijenjale više puta i na kraju godine bile su za 2,5—3 puta više od onih na početku godine.

Najmanje je poskupilo konzumno mlijeko i vrhnje (243,5 odnosno 242,9%) dok su cijene svih ostalih mliječnih proizvoda više porasle. Jogurt, sirevi, maslac i mlijeko u prahu poskupili su u toku godine za 2,5—3 puta (256,9—292,2%, uzimajući cijenu početkom godine kao 100). Nedvojbeno je da se takav porast cijena odrazio i na mogućnost plasmana mliječnih proizvoda, jer je sve manji broj onih kojima su primanja rasla u tom razmjeru.

Konstantno opadanje životnog standarda najvećeg broja zaposlenih ljudi i umirovljenika smanjuje i mogućnost kupovine maslaca, sireva i drugog, pa bi, uz dosadašnji nastavak započetih trendova, plasman tih proizvoda mogao biti ozbiljno usporen.

Konzumno mlijeko i dalje je jedna od osnovnih živežnih namirnica koja se nabavlja bez obzira na rast cijena, ali i tu potražnja postupno može doći u pitanje.

4. Zaposleno osoblje

4.1. Brojno stanje i kvalifikaciona struktura

U sedamnaest anketiranih mljekarskih RO bilo je 31 prosinca 1987. godine zaposleno ukupno 6.174 radnika.

U razdoblju od 1977. do 1987. godine povećan je u mljekarama SR Hrvatske broj zaposlenih od 3.450 do 6.174, tj. za 2.724 radnika, odnosno za 79%. Zapošljavanje je raslo po visokoj prosječnoj stopi od 5,99% godišnje.

U promatranom razdoblju (1977—1987) u mljekarama je osjetno smanjen udio visokokvalificiranih radnika. Postupno raste udio zaposlenih s visokom i višom stručnom spremom, a osobito brzo je rastao broj zaposlenih sa srednjom stručnom spremom (od 429 na 1.308). Broj zaposlenih s visokom stručnom spremom povećan je od 177 na 352 (od 5,1 na 5,7%) a s višom stručnom spremom od 91 na 201 (2,6—3,3%). Broj magistara i doktora znanosti povećan je od 5 u 1977. na 15 u 1987. godini.

Prosječni koeficijenti stručnosti svih zaposlenih u mljekarama SR Hrvatske za godine 1977, 1983. i 1987., izračunati na temelju UNKR, iznosili su 1,554; 1,579; 1,590.

Usporedni pokazatelji o stručnosti zaposlenih po pojedinim mljekarskim radnim organizacijama vrlo su indikativni za godine 1977. i 1987. Samo u dvije mljekarske RO prosječna stručnost zaposlenih 1987. godine bila je iznad 1,700. Kod tri mljekarske RO koeficijent stručnosti opao je u tom razdoblju. Kod tri je ostao na istoj razini, a kod ostalih stručnost je više ili manje poboljšana.

4.2. O produktivnosti rada

Pokazatelji o kretanju zapošljavanja i povećanju otkupa mlijeka ukazuju na pad produktivnosti rada u promatranom razdoblju 1977.—1987. godine.

Može se očekivati da se i naša privreda uskoro po produktivnosti rada postupno počne približavati suvremenim odnosima u svijetu. Tada će se iskazati nemali tehnološki višak zaposlenih i u našoj mljekarskoj industriji. Vrijeme je da se već sada razmišlja o mogućnostima zapošljavanja tih kadrova u novim djelatnostima, kako ne bi postali kočnica unapređenja proizvodnje i produktivnosti i socijalni problem šire društvene zajednice.

5. Investicije

U toku 1987. godine mljekarske RO SR Hrvatske uložile su više od 5 milijardi dinara.

Struktura ulaganja bila je

Namjena	000 din	%
Građevine	842.673	16,6
Oprema	3.522.957	69,3
Ostalo	718.295	14,1
Ukupno	5.083.925	100,0

Najveći dio sredstava uložen je u opremu, tehnološku i energetsku uglavnom da bi se modernizirali, proširili ili rekonstruirali postojeći kapaciteti.

Manji dio sredstava ulaže se i za unapređenje primarne proizvodnje mlijeka.

U toku 1988. godine predviđaju se visoka ulaganja kod svih mljekarskih RO, jer su i potrebe velike. Između ostalih predviđaju se veća ulaganja u primarnu proizvodnju mlijeka, za nabavu stoke, uređenje gospodarstava, stimulaciju individualne proizvodnje mlijeka, poljoprivrednu mehanizaciju i drugo. Uz to planiraju se veća ulaganja za rekonstrukciju i modernizaciju oprema mljekara: u proizvodnji sireva, jogurta, konzumnog mlijeka. Proširenje skladišta za mlijeko i mliječne proizvode, zatim opremanje kontrolnih laboratorija i opreme za prihvatanje mlijeka također se mogu smatrati tehnološkom opremom za unapređenje proizvodnje. Zamjena dotrajalog i povećanje postojećeg voznog parka neophodna je za normalno odvijanje poslova u slijedećoj godini.

Iako su predviđena visoka ulaganja, neće biti lako ostvariti zacrtane planske elemente za 1988. godinu. Ostvarenje će ovisiti ne samo o zalaganju i radu mljekarskih radnika, nego i o uvjetima privređivanja koji su izvan njihova domašaja.

6. O sredstvima i uspjehu poslovanja

6.1. Poslovna sredstva

Ukupna poslovna sredstva 17 anketiranih mljekarskih RO SR Hrvatske u 1987. godini iznosila su 140.329.249 tisuća dinara i bila su za 125% veća nego prethodne, 1986. godine. U tome su zalihe sirovina, proizvoda, repromaterijala i dr. iznosile 21,9% od vrijednosti poslovnih sredstava.

Nabavna vrijednost osnovnih sredstava naših mljekara u 1987. godini iznosila je 177.330.362 tisuće dinara, što je za 152,5% više nego u 1986. godini. Povećanje vrijednosti dijelom je uvjetovano revalorizacijom osnovnih sredstava, a dijelom i novim nabavama.

Važno je da stalno raste vrijednost osnovnog stada u vlasništvu mljekarskih RO. Iako je udio vrijednosti stočnog fonda u ukupnoj vrijednosti osnovnih sredstava nevelik (3,7% od sadašnje, odnosno samo 1,55% od nabavne vrijednosti), ono ipak ukazuje na nastojanje mljekarskih RO da i vlastitim sredstvima utječu na povećanje stočnog fonda i proizvodnje mlijeka na svojem otkupnom području.

Ukupna aktiva mljekarskih RO Hrvatske 31. prosinca 1987. godine iznosila je 185,5 milijardi dinara. U tome su i važna kratkoročna sredstva (oko 52 milijarde), koja u znatnoj mjeri opterećuju cijene gotovih proizvoda.

6.2. Uspjeh poslovanja, dohodak i raspodjela

Zbirni pokazatelji raspodjele ukupnog prihoda i dohotka mljekarskih RO Hrvatske u godini 1987. dati su u pregledu: (milioni dinara)

Ukupan prihod	269.996	100,0
Materijalni troškovi	185.070	68,9
Amortizacija	9.013	3,3
Ostali troškovi	33.245	12,5
Dohodak	42.668	15,5

Od ukupnog prihoda u visini od približno 270 milijardi dinara, više od dvije trećine otpada na materijalne troškove. Nakon izdvajanja amortizacije i pokriva ostalih troškova poslovanja preostaje dohodak u visini od 42,7 milijardi, odnosno 15,5% od ukupnog prihoda.

Ostvarenje dohotka ovisi ne samo o ukupnom prihodu, nego i o troškovima koji prate proizvodnju i realizaciju.

Nakon obaveznih izdvajanja iz dohotka i podmirenja bruto osobnih dohodaka preostaju vrlo mala sredstva za fondove, standard i ostale namjene. Obavezna izdvajanja iz dohotka — promatrano za čitavu mljekarsku grupaciju — iznose blizu 30% dohotka, a više od polovice dohotka služi za podmirenje bruto osobnih dohodaka.

Odnosi raspodjele dohotka i čistog dohotka bili su različiti kod raznih RO, ovisno o brojnim činiocima, uključujući i kadrovsku politiku, kao i potrebe unapređenja proizvodnje.

6.3. Neki usporedni pokazatelji o poslovanju

U toku 1987. godine mljekarske RO Hrvatske ostvarile su **dohodak po radniku** u visini od prosječno 6,688 tisuća dinara. Krajnje su vrijednosti 12.248 i 1.346 tisuća dinara, a unutar tog raspona, uglavnom blizu prosjeka, kreće se dohodak kod ostalih RO.

Čisti dohodak po zaposlenom iznosio je prosječno 4.738 tisuća dinara, a u granicama između 6.838 i 501 tisuća dinara po zaposlenom.

Akumulacija je iznosila 14,6% od dohotka (od 0 do 25,8%) i bila je osjetno niža nego prethodne godine (19,8%). Smanjena akumulativnost vidi se i iz odnosa akumulacije prema prosječno korištenim poslovnim sredstvima (7,55% u 1987, prema 8,43% u 1986. godini).

Čisti OD po radniku iznosili su prosječno u godini 1987. 213.407 dinara mjesečno, a u granicama od 139.929 do 374.949 dinara. Ovisili su prvenstveno o raspoloživom čistom dohotku, ali i o brojnim drugim činiocima (izdvajanja za akumulaciju, korekcije prema prethodnoj godini, perspektiva kadrova i dr.). U usporedbi s prethodnom godinom OD su bili viši za 119%.

Ukupan prihod bio je za 18,8^o/o veći od utrošenih sredstava (prema 21,5 u prethodnoj godini), što svjedoči o povećanom udjelu troškova u ukupnom prihodu i s tim u vezi o težim uvjetima privređivanja nego prethodne godine.

Iako je ukupan prihod prema prošloj godini povećan za 128°/o, dohodak je porastao za samo 104°/o, upravo zbog povećanog udjela troškova.

Akumulacija je u 1987. godini također razmjerno niža nego u prethodne godine i iznosila je, u odnosu na čisti dohodak, 20,6^o/o (prema 27,3), a u odnosu na prosječno korištena poslovna sredstva 14,8^o/o (prema 15,2^o/o u 1986. godini).

Nabavna vrijednost **osnovnih sredstava po zaposlenom** iznosila je 27.795 dinara, od čega je na opremu otpalo 16.933 dinara. Opremljenost rada u pojedinim RO vrlo je različita i kretala se u 1987. godini između 2.348 i 51.752 dinara po zaposlenom. Tako velik raspon opremljenosti rada ukazuje i na neujednačenost uvjeta privređivanja, koja uvjetuje i neujednačene rezultate poslovanja.

7. Zaključak

Rezimirajući analizu poslovanja mljekarskih RO SR Hrvatske u 1987. godini možemo uočiti na nekim područjima više, a na drugim manje uspješna kretanja. Dok otkup mlijeka i proizvodnja mliječnih proizvoda stagniraju ili opadaju, ubrzano raste zapošljavanje u mljekarama. Ulaganja su još uvijek znatna, ali nedovoljna, pa osnovna sredstva u mnogim radnim organizacijama zastarijevaju, iako su još u funkciji. Usprkos nestašici deviza, postupno raste uvoz mlijeka i mliječnih proizvoda. Cijene mliječnih proizvoda naglo rastu, ali još uvijek zaostaju u tempu iza porasta cijena energije, društvenih izdvajanja, cijene kapitala i drugog. Iako proizvodnja nekih vrsta mliječnih proizvoda (polutvrdih sireva, maslaca i mlijeka u prahu) stagnira, u većem dijelu godine potražnja se normalno podmiruje. Osobni dohoci zaposlenih rasli su sporije od cijena, a dohodovnost i akumulativnost u ovoj djelatnosti opadaju zbog naglog porasta troškova koje cijene ne mogu pratiti. U 1988. godini očekuju se još teži uvjeti poslovanja, pa će se i ova privredna djelatnost morati ubrzano prilagođavati novim uvjetima, stvorenim neminovnom privrednom reformom te zahtjevima suvremenog domaćeg i inozemnog slobodnog tržišta.